

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

Том I
ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ
ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Випуск 45

**Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том I

**ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ
ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

ВИПУСК 45

Київ – 2016

Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 45. – 168 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор

С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелева**.

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст. н. с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст. н. с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смутьсон М.Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст. н. с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст. н. с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Карамушка Л.М.** (відповідальний редактор тому), член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Терещенко К.В.** (заступник відповідального редактора тому), кандидат психол. наук; **Івкін В.М.**, кандидат психол. наук, доцент; **Ковальчук О.С.**; **Креденцер О.В.**, кандидат психол. наук, доцент; **Лагодзінська В.І.**, кандидат психол. наук.

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 9 від 29.09.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011р.*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)*

ЗМІСТ

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Карамушка Л.М.</i> Соціальна напруженість в організації: сутність, підходи до вивчення, основні види	3
<i>Баранова В.А.</i> Зв'язок між рівнем розвитку педагогічних колективів і типами організаційної культури позашкільних навчальних закладів	11
<i>Брюховецька О.В.</i> Організаційно-психологічні чинники сформованості професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: сутність та рівні аналізу	17
<i>Гуменюк О.Г.</i> Аналіз основних форм лідерства державних службовців	23
<i>Жовнер В.Ю.</i> Конкурентоспроможність як психологічна складова у професіогенезі особистості	29
<i>Карамушка Л.М., Грубі Т.В.</i> Діагностичний інструментарій вивчення перфекціонізму особистості	35
<i>Карамушка Л.М., Заїка І.В.</i> Соціальна фрустрованість освітнього персоналу: зв'язок зі складовими організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів	40
<i>Креденцер О.В., Лагодзінська В.І., Ковальчук О.С.</i> Теоретичний аналіз поняття «соціальна напруженість»: міждисциплінарний підхід	48
<i>Куций О.А.</i> Теоретико-гіпотетична модель психологічної складової кар'єри	56
<i>Лисенко О.Г.</i> Психологічні особливості професійної діяльності медичних працівників ..	61
<i>Рутіна Ю.В.</i> Професійна самоактуалізація особистості	66
<i>Терещенко К.В.</i> Роль толерантності персоналу у формуванні організаційної культури закладів освіти в умовах соціальної напруженості	71

ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Дембицька Н.М.</i> Діалогічний та інтерсуб'єктний контекст становлення економічної суб'єктності особистості	77
<i>Мельничук Т.І.</i> Економічна соціалізація дітей у ситуації усиновлення. Аналіз проблеми	82

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Березюк Т.П.</i> Психологічні підходи до формування професійної компетентності майбутніх менеджерів	89
<i>Емішянц О.Б.</i> Проблеми психотерапії з клієнтами, у яких панічні атаки	95
<i>Івашкевич Е.З.</i> Сучасні емпіричні дослідження соціального інтелекту особистості та структура соціального інтелекту педагога	100
<i>Калюжна Є.М., Дудко А.О.</i> Психологічний аналіз критеріїв вибору неформального лідера у шкільному колективі	107
<i>Карамушка М.І.</i> Особливості формувального експерименту для розвитку психологічних якостей соціально активної молоді	111

<i>Крайлюк А.І.</i> Соціально-психологічні умови оптимізації сімейних стосунків	116
<i>Лазос Г.П.</i> Посттравматичне зростання: теоретичні моделі, нові перспективи для практики	120
<i>Липов, V.Ye., Lyubchuk, O.K.</i> The social and psychological portrait of the policeman: the technique and results of the study	128
<i>Михайлишин У.Б.</i> Соціально-психологічні особливості системи ціннісних орієнтацій студентської молоді: до постановки проблеми	133
<i>Пустовалов І.В.</i> Психологічні умови розвитку ціннісно-сислової сфери особистості підлітків із сімей повторного шлюбу	137
<i>Хілько С.О.</i> Сутність і типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів	144
<i>Шевченко С.В.</i> Теоретична модель розвитку довіри до себе у майбутніх психологів	150

НАУКОВІ ПОДІЇ

<i>Максименко С.Д., Карамушка Л.М.</i> До 70-річчя наукової діяльності Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України	157
<i>Карамушка Л.М., Терещенко К.В., Креденцер О.В., Івкін В.М., Ковальчук О.С., Лагодзінська В.І.</i> XI Міжнародна науково-практична конференція з організаційної та економічної психології «Психологія посттравматичного оновлення»	162

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Березюк Т.П. Психологічні підходи до формування професійної компетентності майбутніх менеджерів. У статті здійснено комплексний інтегрований аналіз психологічних умов формування професійної компетентності майбутніх менеджерів у процесі навчання. У ході аналізу праць зарубіжних та вітчизняних науковців-практиків наведено трактування понять «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність» та обґрунтована необхідність застосування компетентнісного підходу у вищій освіті в контексті Болонського процесу. При вивченні проблеми використання компетентнісного підходу в США виявлено практичну значущість СВЕ-концепції «компетентнісно-орієнтованого навчання», або «персоналізованого навчання», що дає змогу студентам оволодіти професійними навичками, виходячи із власних запитів.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність, професійна компетентність майбутніх менеджерів, компетентнісний підхід, Competence-based education (CBE), компетентнісно-орієнтоване навчання, персоналізоване навчання.

Березюк Т.П. Психологические подходы к формированию профессиональной компетентности будущих менеджеров. В статье осуществлен комплексный интегрированный анализ психологических условий формирования профессиональной компетентности будущих менеджеров в процессе обучения. В ходе анализа трудов зарубежных и отечественных ученых-практиков приведены трактовки понятий «компетентность», «компетенция», «профессиональная компетентность» и обоснована необходимость применения компетентностного подхода в высшем образовании в контексте Болонского процесса. При изучении проблемы использования компетентностного подхода в США обнаружена практическая значимость СВЕ-концепции «компетентно-ориентированного обучения», или «персонализированного обучения», что дает возможность студентам овладеть профессиональными навыками, исходя из собственных запросов.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, компетентностный подход, менеджер, Competence-based education (CBE), компетентно-ориентированное обучение, персонализированное обучение.

Постановка проблеми. В сучасній системі інформаційного простору зі входженням України до світового економічного та освітнього співтовариства, коли підготовка професійних менеджерів повинна здійснюватися на різних рівнях менеджменту за допомогою науково-практичного інструментарію, віддаленого від «набутих» шаблонів, глобалізація світової економіки обумовлює більш жорсткі вимоги до майбутніх спеціалістів. На ринку праці найбільш затребуваними стають фахівці, які швидко реагують на будь-які зміни інформаційного суспільства у ринкових відносинах, які здатні адаптуватися та засвоювати нові знання, проявляючи творчу ініціативність, конкурентоздатність, цілеспрямованість, креативність, проектне мислення. На наш погляд, одним із кроків в цьому напрямку постає проблема формування професійної компетентності майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ.

Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів у процесі навчання є пріоритетним завданням психологічної теорії і практики, адже у майбутній професійній діяльності від них, як від спеціалістів у сфері надання послуг, буде вимагатися найефективніше засвоєння і втілення на практиці сучасних технологій шляхом застосування науково різностороннього досвіду в процесі своєї подальшої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках цієї статті становлять значний інтерес наукові праці, в яких на сучасному етапі досліджень відображаються психологічні підходи до формування професійної компетенції майбутніх менеджерів як фахівців економічного профілю. Сутнісно-змістовні характеристики категорії «професійна компетентність» як показників рівня фахової підготовки майбутніх студентів детально відображено в працях: Г.А. Чередниченко (формування професійної компетентності студентів економічної спеціальності) [17], Н.М. Самарук (формування професійної компетентності майбутніх студентів) [13], К.П. Осадча (аналіз понять «компетенція» та «компетентність» у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі) [9], І.В. Демюра (формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки) [3], Н. Боярчук (модель формування професійної компетентності майбутніх складових) [2], Т.П. Поведа (формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах контекстного навчання) [10], О.С. Кузьменко (формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів з позиції акмеологічного підходу) [6], Г. Полякова (показники якості освіти та освітнього середовища вищого навчального закладу в контексті компетентнісного підходу) [11], Є.В. Лебедев (формування дослідницької компетентності у майбутніх менеджерів в процесі їхньої підготовки до професійної діяльності у ВНЗ) [8], Т.Ю. Фурман (формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін) [15],

Л.М. Дибкова (індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів) [4], О.М. Яценко (лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів) [18], Ю.І. Панфілов (методика формування комунікативної компетентності майбутнього лідера-менеджера) [12]; В.В. Ковальчук (сутнісно-змістова характеристика категорії «професійна компетентність» як показника рівня фахової підготовки студентів) [7].

Привертають увагу праці зарубіжних науковців, які спираються на дослідження новаторів і ранніх послідовників, здійснюючи науковий пошук шляхів формування та використання професійної компетентності майбутніх спеціалістів. Виділимо наступних: Кріс Стерджис (розробка методів «загальнопрограмних компетенцій» та знань, заснованих на «випускних» вимогах студентів; реалізація компетенцій освіти в системі K-12) [28]; Йорген Сандберг (професійна компетентність як спосіб буття: екзистенціальна онтологічна перспектива) [29]; Мар'ян Говертс (освітні компетенції або освіта для професійної компетентності) [22]; Елейн Ф. Даннефер (експертна оцінка професійної компетентності) [20]; Рональд Епштейн (визначення та оцінка професійної компетентності) [21]; Пол Уіммерс (оцінка компетентності в області професійних технічних характеристик різних дисциплін і професій) [30].

Вагомий внесок для розробки науково-практичних підходів при дослідженні, організації та запровадженні окремих комплексних форм і методів компетентнісного підходу на основі СВЕ-освіти (competency-based education) зроблено зарубіжними науковцями-практиками. Зокрема, Саллі М. Джонстон пояснює принципи розробки на основі компетентності програм в галузі освіти [25]. Дж. Пірі висвітлює розробку навчальних програм моделювання на основі компетентності освіти, підготовки та підвищення кваліфікації [27]. Деніел Т. Хікі, професор і координатор програми навчання «Програма наук», Університет Індіани Блумінгтон, запропонував «Основу для інтерактивності з використанням компетентності навчальних курсів» [24].

Отже, доцільно стверджувати, що теоретично-практичний процес формування психологічних особливостей професійної компетентності майбутніх менеджерів у процесі навчання досліджено недостатньо. Має місце низка невивчених аспектів зазначеної проблематики, зокрема недостатньо уточнено психологічні аспекти формування професійної компетентності студентів-економістів в умовах ВНЗ та розробка моделі формування професійної компетентності. Потребують уточнення та вдосконалення система комплексів методичних рекомендацій науково-педагогічного складу щодо найрезультативнішого аналізу досліджуваної проблеми з формування професійної компетентності майбутніх менеджерів як рівня показника освіти у ВНЗ, спираючись на зарубіжно-практичний досвід реалізації програми на основі компетентності (СВЕ).

Мета статті: здійснити комплексний інтегрований аналіз психологічних умов формування професійної компетентності майбутніх менеджерів у процесі навчання, спираючись на вітчизняний та зарубіжний досвід, що сприятиме подальшому підвищенню рівня і якості їхньої підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Отже, необхідність формування та розвитку ключових компетентностей під час підготовки майбутнього фахівця у вищій школі зумовлено тим, що головними цілеутворюючими чинниками для системи вищої освіти є сфера праці (підготовка фахівця) та сфера соціальних відносин (формування громадянина). Проведений аналіз теоретичних джерел та документів міжнародних досліджень щодо впровадження компетентнісного підходу в освіту свідчить про те, що проблема визначення ключових компетентностей та розробка критеріїв їхнього оцінювання залишається на сьогодні однією з найбільш актуальних. Це стосується і підготовки фахівців у вищій школі у контексті Болонського процесу [14, с. 54–55].

Згідно з принципами Болонського процесу, замість парадигми освіти ЗУН пропонується використовувати принципово нову парадигму вищої освіти СВЕ (Competence-based education), основу на формуванні у студентів певних компетенцій та діагностуванні рівня компетентностей фахівців-випускників ВНЗ як результату вищої освіти [16].

Поняття competence-based education (СВЕ) – «освіта, заснована на компетенціях» була введена всесвітньо відомим вченим-лінгвістом Ноамом Хомським. Він також ввів у науку поняття «компетенція» (1965 р.) стосовно теорії мови, і пізніше це поняття отримало новий етап впровадження / використання в американській концепції освіти на основі компетенцій у 70-х роках ХХ ст.

І. І. Драч зазначає, що до цього часу відбуваються дискусії щодо визначення змісту понять «компетентність», «компетенція», їхнє співвідношення, існування різних підходів до класифікації ключових компетентностей. Науковець поділяє позицію О. Локшиної та вважає, що жоден з етапів становлення компетентнісного підходу не можна вважати закінченим. У його працях говориться про те, що аналіз розуміння науковцями сутності компетентнісного підходу свідчить про різні підходи до тлумачення цього феномена. Зокрема, Г. Селевко вважає, що «...компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору». Цієї ж думки дотримується і

О. Новіков, який вважає, що цей підхід заснований на концепції компетенцій як основі формування в учнів здібностей вирішувати важливі практичні завдання і виховання особистості в цілому [14, с. 18–16].

Англійський дослідник Дж. Равен обґрунтовує необхідність застосування компетентнісного підходу в освіті у таких цілях: по-перше, щоб учителі могли керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів; по-друге, щоб учні могли виявляти свої специфічні таланти, спостерігати за їхнім становленням у процесі розвитку і здобувати визнання своїх талантів і досягнень; по-третє, щоб учителі могли отримувати визнання своїх досягнень при вивченні та оцінюванні їхніх педагогічної діяльності; по-четверте, щоб ті, хто відповідає за педагогічну діагностику, могли планувати такі дослідження, які б стимулювали керівництво на пошук шляхів поліпшення освітніх програм і освітньої політики в цілому; по-п'яте, щоб стало можливим проведення ефективної політики в галузі трудових ресурсів, заснованої на більш тонких процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в галузі добору кадрів, що дозволило б залучити гідних кандидатів на впливові посади у суспільстві й відхилити непридатних [19].

У систему освіти Великої Британії компетентнісний підхід упроваджувався з 1995 р. Було визначено дві групи ключових компетенцій: комунікаційні (обчислювальні навички, робота з інформаційними технологіями) і базові компетенції широкого профілю (робота в групі, вміння ухвалювати рішення тощо). У Великій Британії «кваліфікація в галузі ключових компетентностей» є важливим елементом набутої освіти. В документі, що її засвідчує, перераховані знання й уміння, якими володіє випускник з отриманої спеціальності, і вказано, де саме (університет, факультет, спеціалізація) та на яких умовах (схеми навчання, оплата, пільги, гранти) вони набувалися в процесі вивчення конкретних академічних предметів. Цей елемент наявний у «національній кваліфікаційній рамці», тож набуті вміння і навички можуть бути перевірені в процесі навчання, при прийомі на роботу, оцінюванні працівника щодо його відповідності посаді протягом роботи в компанії [5].

Як бачимо, науковці країн Європи та США регламентують різні ключові компетентності, різну їхню специфіку, склад та концептуальну будову, спираючись на витоки наук психології і педагогіки власної країни. Також, аналізуючи наукову літературу закордонного видавництва, можемо говорити про те, що не має спільної думки у зарубіжних науковців щодо визначення понять «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність».

У психологічній літературі «професійна компетентність» має широке коло визначень, які пояснюють її сутнісні характеристики, принципи, концепції, на яких вона будується. Так, професійна компетентність розглядається як [1]:

- індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії, яка визначається як поєднання психічних якостей, психічний стан, які дозволяють діяти самостійно та відповідально (дієва компетентність), володіння людиною навичками та вмінням виконувати визначені трудові функції;
- особистісно професійна, соціально значуща якісна характеристика фахівця, який уміє використовувати знання, вміння, навички не тільки для професійної діяльності, а й для розуміння соціальної значущості і моральної свідомості своєї діяльності;
- професійно-статусні можливості щодо здійснення людиною державних, соціальних і особистісних повноважень у професійній діяльності;
- володіння відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення людини до неї і предмета. При цьому компетенція включає в себе сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів, і для ефективного виконання дій щодо до них;
- поняття, що включає три аспекти: проблемно-практичний – як адекватність розуміння ситуації, ефективне виконання цілей, завдань і норм; смисловий – як адекватне осмислення виробничої ситуації в більш загальному соціокультурному контексті; ціннісний – як здатність до правильної оцінки ситуації, її суті, цілей, завдань і норм з точки зору власних і загальних значущих цінностей і ін.

Департамент освіти США [26] регламентує «найважливіший шлях» підтримки та розвитку освіти, виходячи із місії організації, яка полягає у сприянні успішності учнів і підготовки до глобальної конкурентоспроможності шляхом заохочення передового досвіду в галузі освіти і забезпечення рівного доступу, а саме: виділена СВЕ-концепція «компетентнісно-орієнтованого навчання», або «персоналізованого навчання». Стратегії на основі компетентності забезпечують гнучкість, виходячи з того, що представлені студентам персоналізовані можливості для навчання складають основу нарахування кредитної системи оцінювання. Ці стратегії включають інтернет-навчання та змішане навчання «подвійного охоплення» отримання освіти – від середньої школи до вищого навчального закладу, заснованого на проєктованому навчанні на рівні громад. Цей тип навчання сприяє кращому засвоєнню студентами освітньої програми, оскільки її зміст має характер індивідуального підходу до кожного окремого студента, враховуючи його особливі потреби. Залежно від обраної стратегії, СВЕ-система, заснована на компетентнісному підході до навчання, надає студентам шляхи оволодіння професійними навичками, виходячи із власних запитів. Виділимо декілька із запроваджених стратегій, направлених на здобуття освіти

студентами, заснованих на «компетентнісно-орієнтованому навчанні»: «New Hampshire High School Transformation» (запроваджена система «редизайну», яка замінює погодинну систему навчання процесом, заснованим на компетентності, де кожен окремий студент отримує компетентнісний курс на здобуття освіти (Carnegie unit), орієнтований на персоналізацію освітніх потреб); «Michigan Seat Time Waiver» (тимчасова відмова від мінімальної кількості годин та днів навчання студентів для здійснення альтернативної освіти або інноваційного навчання на основі компетентнісного підходу – варіант онлайн-навчання).

Адже, Деніел Хікі, доцент і керівник програми «Навчання наук», Індіанського університету в Блумінгтон, науковий співробітник центру досліджень з питань освіти, говорить про те, що в 1950-ті роки біхевіористи, зокрема Б. Ф. Скіннер, переконав багатьох у тому, що освіта повинна бути зосереджена на конкретних спостереженнях поведінки, що тим самим у 1960-х роках сприяло поширенню «програмованого навчання», і мали місце аргументи, спрямовані проти «лекційного навчання». Але більш сучасні підходи до навчання до нині зберегли біхевіористське припущення про те, що складні знання і навички повинні бути розбиті на конкретні компетенції, які можуть бути систематично викладені та оцінені. У той час, як робота в цій традиції розвивалася, по суті, в наступні десятиліття на основі компетентності освіти (СВЕ), отримало широкую підтримку, особливо у вищій школі [24].

Отже, персоналізоване навчання з використанням принципів і стратегій компетентнісного підходу в освіті (СВЕ) дає унікальний, вузькоспеціалізований шлях до навчання кожному окремому студенту. Отримання індивідуальної уваги з боку викладачів не уявляється можливим у традиційних освітніх моделях навчання з великою кількістю студентів. Саме індивідуальне навчання відбувається з використанням ІТ-систем і спеціальних інструментів для кращої адаптації в процесі навчання. Технології, які включають адаптивно-цифрове навчання, лежать в основі персоналізованого навчання, яке будує «профіль» кожного студента і робить постійним коригування навчального шляху, заснованого на успішності студентів.

Висновки. В цілому, проведений аналіз наукової літератури з дослідження даної проблематики показує, що напрямок вивчення та дослідження проблеми професійної компетентності майбутніх менеджерів висвітлено в невеликій кількості наукових праць, як вітчизняних, так і зарубіжних авторів-науковців.

Перспективи подальших досліджень. Головним завданням майбутніх досліджень виступає побудова моделі формування професійної компетентності майбутніх менеджерів в умовах ВНЗ з використанням психологічних підходів на основі практичного застосування сучасної моделі менеджерської освіти в зарубіжних країнах з точки зору компетентнісного підходу.

Список використаних джерел

1. Барченков Д. А. Психологическое содержание профессиональной компетентности менеджера полифункционального холдинга / Д. А. Барченков // Вестник Тамбовского университета. Серия Гуманитарные науки. – 2007. – №4. – С. 199–206.
2. Боярчук Н. Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів / Надія Боярчук // Педагогічні науки. – 2013. – №1. – С. 85–95.
3. Демура І. В. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Демура Ірина Володимирівна – К., 2010. – 22 с.
4. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Л. М. Дибкова. – К., 2006. – 18 с.
5. Ельбрехт О. М. Підготовка менеджерів у вищих навчальних закладах Великої Британії, Канади, США : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / О.М. Ельбрехт. – К., 2010. – 46 с.
6. Кузьменко О. С. Формування професійної компетентності студентів вищих навчальних закладів з позиції акмеологічного підходу / О. С. Кузьменко // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. – 2013. – №19. – С. 93–95.
7. Ковальчук В. В. Сутнісно-змістова характеристика категорії «професійна компетентність» як показника рівня фахової підготовки студентів / В. В. Ковальчук // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – №18–19. – С. 84–88.
8. Лебедев Е. В. Формирование исследовательской компетентности у будущих менеджеров в процессе их подготовки к профессиональной деятельности в вузе / Е. В. Лебедев / Системогенез учебной и профессиональной деятельности : м-лы IV Всероссийской научно-практической конференции / под науч. ред. Ю. П. Поваренкова (24–25 ноября 2009 года). – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2009. – 317 с.
9. Осадча К. П. Аналіз понять «компетенція» та «компетентність» у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі [Електронний ресурс] / К. П. Осадча // Педагогічний дискурс. – 2011. – Режим доступу до ресурсу : file:///C:/Users/Валера/Desktop/peddysk_2011_9_61%20(2).pdf.
10. Поведа Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах контекстного навчання / Т. П. Поведа // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер. Педагогічна. – 2015. – №21. – С. 123–126.
11. Полякова Г. Показники якості освіти та освітнього середовища вищого навчального закладу в контексті компетентнісного підходу / Г. Полякова // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу. – 2013. – №28. – С. 271–277.

12. Панфілов Ю. І. Методика формування комунікативної компетентності майбутнього лідера-менеджера / Ю. І. Панфілов, В. В. Бондаренко, Л. М. Грень // Теоретичні та прикладні аспекти дослідження феноменів лідерства, управління та розвитку соціального об'єкта. – 2016. – №2. – С. 10–19.
13. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів [Електронний ресурс] / Н. М. Самарук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки. – 2011. – №2. – Режим доступу : [file:///C:/Users/Валера/Desktop/Vnadsps_2011_2_12%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Валера/Desktop/Vnadsps_2011_2_12%20(2).pdf).
14. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія / І. І. Драч. – К. : Дорадо-Друк, 2013. – 456 с.
15. Фурман Т. Ю. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Фурман Тарас Юрійович. – К., 2012. – 21 с.
16. Челпанов О. С. Діагностика компетентностей випускника вищого навчального закладу / О. С. Челпанов, А. І. Комишан, К. І. Хударковський. // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2007. – №18–19. – С. 138–145.
17. Чередниченко Г. А. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей / Г. А. Чередниченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. ст. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – №41. – С. 386–392.
18. Яценко О. М. Лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів / О. М. Яценко // Педагогічні науки. Сер. : Молодий вчений. – 2016. – №6(33). – С. 496–500.
19. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун. // Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Т. 71. – С. 3–8.
20. Dannefer, E. F. Peer assessment of professional competence [Електронний ресурс] / [E. F. Dannefer, L. C. Henson, S. B. Bierer, T. A. Grady-Weliky, S. Meldrum, A. C. Nofziger et al.] // Medical education. – 2005. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/profile/Ronald_Epstein/publication/7782103_Peer_assessment_of_professional_competence/links/0deec51586e8070ae0000000.pdf.
21. Epstein, R. M. Defining and assessing professional competence / R. M. Epstein, E. M. Hundert // American Medical Association. All rights reserved. – 2002. – №2. – P. 226–235.
22. Govaerts, M. J. Educational competencies or education for professional competence? / M. J. Govaerts // Medical education. – 2008. – Т. 42. – №3. – P. 234–236.
23. Hickey, Daniel. A Framework for Interactivity in Competency-Based Courses [Electronic resource] / D. Hickey // Educause reviv. 2016/ – Access mode: <http://er.educause.edu/articles/2015/8/a-framework-for-interactivity-in-competency-based-courses> (last access: 13.11.16).
24. Hickey, D. T. Using Participatory Professional Development to Impact TPCK [Електронний ресурс] / D. T. Hickey, R. C. Itow // Society for Information Technology & Teacher Education International Conference. – 2015. – Режим доступу : <https://www.editlib.org/noaccess/150447>.
25. Johnstone, S. Principles for developing competency-based education programs / S. Johnstone, L. Soares // Change: The Magazine of Higher Learning. – 2014. – Т. 46. – №2. – P. 12–19.
26. King, J. B. Competency-Based Learning or Personalized Learning [Electronic resource] / J. B. King // U. S. Department of Education. – 2016. – Access mode: <http://www.ed.gov/oii-news/competency-based-learning-or-personalized-learning> (last access: 15.11.16).
27. Pirie, J. et al. Simulation Curriculum Development, Competency-Based Education, and Continuing Professional Development // Comprehensive Healthcare Simulation: Pediatrics. – 2016. – P. 181–193.
28. Sturgis, C. Implementing Competency Education in K-12 Systems: Insights from Local Leaders. CompetencyWorks Issue Brief [Електронний ресурс] / C. Sturgis // International Association for K-12 Online Learning. – 2015. – Режим доступу : <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED557750.pdf>.
29. Sandberg, J. Professional competence as ways of being: An existential ontological perspective / J. Sandberg, A. H. Pinnington // Journal of Management Studies. – 2009. – Т. 46. – P. 138–170.
30. Wimmers, P. F. Assessing Competence in Professional Performance across Disciplines and Professions / P. F. Wimmers, M. Mentkowsk. – Los Angeles, CA, USA : Springer, 2016. – 473 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Barchenkov D. A. Psihologicheskoe sodержanie professional'noj kompetentnosti menedzhera polifunkcional'nogo holdinga / D. A. Barchenkov // Vestnik Tambovskogo universiteta. – Serija : Gumanitarnye nauki. – 2007. – №4. – S. 199–206.
2. Boyarchuk N. Model' formuvannya profesijnoyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv / Nadiya Boyarchuk // Pedahohichni nauky. – 2013. – №1. – S. 85–95.
3. Demura I. V. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti studentiv ekonomichnykh spetsial'nostey u protsesi fakhovoyi pidhotovky : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesijnoyi osvity» / Demura Iryna Volodymyrivna – K., 2010. – 22 s.
4. Dybkova L. M. Indyvidual'nyy pidkhid u formuvanni profesijnoyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «teoriya i metodyka profesijnoyi osvity» / L. M. Dybkova. – K., 2006. – 18 s.
5. El'brekht O. M. Pidhotovka menedzheriv u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh Velykoyi Brytaniyi, Kanady, SShA : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenya dokt. ped. nauk : spets. 13.00.04 «teoriya i metodyka profesijnoyi osvity» / O.M. El'brekht. – K., 2010. – 46 s.
6. Kuz'menko O. S. Formuvannya profesijnoyi kompetentnosti studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv z pozytsiyi akmeolohichnoho pidkhodu / O. S. Kuz'menko // Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil'skoho natsional'noho universytetu im. Ivana Ohiyenka. Ser. : Pedahohichna. – 2013. – №19. – S. 93–95.

7. Koval'chuk V. V. Sutnisno-zmistovna kharakterystyka katehoriyi «profesiyna kompetentnist'» yak pokaznyka rivnyia fakhovoyi pidgotovky studentiv / V. V. Koval'chuk // Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity. – 2007. – №18–19. – S. 84–88.
8. Lebedev E. V. Formirovanie issledovatel'skoy kompetentnosti u budushhih menedzherov v processe ih podgotovki k professional'noj dejatel'nosti v vuze / E. V. Lebedev / Sistemogenez uchebnoj i professional'noj dejatel'nosti : m-ly IV Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii / pod nauch. red. Ju. P. Povarenkova (24–25 nojabrja 2009 goda). – Jaroslavl' : Izd-vo JaGPU, 2009. – 317 s.
9. Osadcha K. P. Analiz ponyat' «kompetentsiya» ta «kompetentnist'» u zarubizhnyy ta vitchyznyanyy naukoviy literaturi [Elektronnyy resurs] / K. P. Osadcha // Pedahohichnyy dyskurs. – 2011. – Rezhym dostupu do resursu : file:///C:/Users/Valera/Desktop/peddysk_2011_9_61%20(2).pdf.
10. Poveda T. P. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv na zasadakh kontekstnoho navchannya / T. P. Poveda // Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu im. Ivana Ohiyenka. Ser.: Pedahohichna. – 2015. – №21. – S. 123–126.
11. Polyakova H. Pokaznyky yakosti osvity ta osvith'oho seredovyscha vyshchoho navchal'noho zakladu v konteksti kompetentnisnoho pidkhdohu / H. Polyakova // Humanitarnyy visnyk Derzhavnogo vyshchoho navchal'noho zakladu. – 2013. – №28. – S. 271–277.
12. Panfilov Yu. I. Metodyka formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti maybutn'oho lidera-menedzhera / Yu. I. Panfilov, V. V. Bondarenko, L. M. Hren' // Teoretychni ta prykladni aspekty doslidzhennya fenomeniv liderstva, upravlinnya ta rozvytku sotsial'noho ob"yektu. – 2016. – №2. – S. 10–19.
13. Samaruk N. M. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh ekonomistiv [Elektronnyy resurs] / N. M. Samaruk // Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky. – 2011. – №2. – Rezhym dostupu : file:///C:/Users/Valera/Desktop/Vnadps_2011_2_12%20(2).pdf.
14. Upravlinnya formuvannyam profesiynoyi kompetentnosti mahistrantiv pedahohiky vyshchoyi shkoly: teoretyko-metodychni zasady : monohrafiya / I. I. Drach. – K. : Dorado-Druk, 2013. – 456 s.
15. Furman T. Yu. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti u maybutnikh fakhivtsiv ekonomiky ta pidpryyemnytstva v protsehi vyvchennya ekonomichnykh dystsyplin : avtoref. dys. na zdotuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «teoriya i metodyka profesiynoyi osvity» / Furman Taras Yuriyovych. – K., 2012. – 21 s.
16. Chelpanov O. S. Diahnostyka kompetentnostey vypusnyka vyshchoho navchal'noho zakladu / O. S. Chelpanov, A. I. Komysan, K. I. Khudarkovskyy. // Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity. – 2007. – №18–19. – S. 138–145.
17. Cherednychenko H. A. Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti studentiv ekonomichnykh spetsial'nostey / H. A. Cherednychenko // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Ser.: Pedahohika i psykholohiya : zb. st. – Yalta : RVV K-HU, 2013. – №41. – S. 386–392.
18. Yatsenko O. M. Lider's'ki yakosti v strukturi skladovykh kompetentnostey menedzheriv / O. M. Yatsenko // Pedahohichni nauky. Ser. : Molodyy vchenyy. – 2016. – №6 (33). – S. 496–500.
19. Yahupov V. V. Kompetentnisnyy pidkhid do pidgotovky fakhivtsiv u systemi vyshchoyi osvity / V. V. Yahupov, V. I. Svystun. // Naukovi zapysky NaUKMA. Seriya «Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsial'na robota. – 2007. – T. 71. – S. 3–8.
20. Dannefer, E. F. Peer assessment of professional competence [Elektronnyy resurs] / [E. F. Dannefer, L. C. Henson, S. B. Bierer, T. A. Grady-Weliky, S. Meldrum, A. S. Nofziger et al.] // Medical education. – 2005. – Rezhym dostupu : https://www.researchgate.net/profile/Ronald_Epstein/publication/7782103_Peer_assessment_of_professional_competence/links/0deec51586e8070ae0000000.pdf.
21. Epstein, R. M. Defining and assessing professional competence / R. M. Epstein, E. M. Hundert // American Medical Association. All rights reserved. – 2002. – №2. – P. 226–235.
22. Govaerts, M. J. Educational competencies or education for professional competence? / M. J. Govaerts // Medical education. – 2008. – T. 42. – №3. – P. 234–236.
23. Hickey, Daniel. A Framework for Interactivity in Competency-Based Courses [Electronic resourc] / D. Hickey // Educause revive. 2016/ – Access mode: <http://er.educause.edu/articles/2015/8/a-framework-for-interactivity-in-competency-based-courses> (last access: 13.11.16).
24. Hickey, D. T. Using Participatory Professional Development to Impact TPCK [Elektronnyy resurs] / D. T. Hickey, R. C. Itow // Society for Information Technology & Teacher Education International Conference. – 2015. – Rezhym dostupu : <https://www.editlib.org/noaccess/150447>.
25. Johnstone, S. Principles for developing competency-based education programs / S. Johnstone, L. Soares // Change: The Magazine of Higher Learning. – 2014. – T. 46. – №2. – R. 12–19.
26. King, J. B. Competency-Based Learning or Personalized Learning [Electronic resourc] / J. B. King // U. S. Department of Education. – 2016. – Access mode: <http://www.ed.gov/oii-news/competency-based-learning-or-personalized-learning> (last access: 15.11.16).
27. Pirie, J. et al. Simulation Curriculum Development, Competency-Based Education, and Continuing Professional Development // Comprehensive Healthcare Simulation: Pediatrics. – 2016. – P. 181–193.
28. Sturgis, S. Implementing Competency Education in K-12 Systems: Insights from Local Leaders. CompetencyWorks Issue Brie [Elektronnyy resurs] / S. Sturgis // International Association for K-12 Online Learning. – 2015. – Rezhym dostupu : <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED557750.pdf>.
29. Sandberg, J. Professional competence as ways of being: An existential ontological perspective / J. Sandberg, A. H. Pinnington // Journal of Management Studies. – 2009. – T. 46. – P. 138–170.
30. Wimmers, P. F. Assessing Competence in Professional Performance across Disciplines and Professions / P. F. Wimmers, M. Mentkowsk. – Los Angeles, CA, USA : Springer, 2016. – 473 s.

Bereziuk, T.P. Psychological approaches to the formation of managers' professional competence. The article discusses the main aspects of formation of managers' professional competence during their professional training, which is a priority research and practice area today.

Based on the works of foreign and Ukrainian researchers and practitioners, the author makes a detailed analysis of psychological factors in the formation of managers' professional competence during their professional training. The author gives special attention to the works that feature different psychological approaches to the formation of professional competence of future managers who specialize in economics.

The article discusses the characteristics, principles and definitions of the concept of "professional competence" as well as the use of the competence approach to education. In considering the problem of competence approach used in the United States, the author analyzes the competence-based education (CBE), or personalized education, based on the ideas found in psychology and education of different countries.

The author also presents some examples of the competence-based education in Europe and the United States. The author makes a conclusion about lack of research on future managers' professional competence both in Ukraine and abroad, which calls for further research in this area.

Keywords: professional competence, future managers, competence approach, CBE concepts, competence-based education, personalized education.

Відомості про автора

Березюк Тетяна Петрівна, аспірант кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету, м. Рівне, Україна.

Bereziuk, Tetiana Petrivna, PhD student, Department of developmental and educational psychology, Rivne State University of The Humanities, Rivne, Ukraine.

E-mail: maks_menedger@mail.ru

УДК 31.015.311

Емішянц О.Б.

ПРОБЛЕМИ ПСИХОТЕРАПІЇ З КЛІЄНТАМИ, У ЯКИХ ПАНІЧНІ АТАКИ

Емішянц О.Б. Проблеми психотерапії з клієнтами, у яких панічні атаки. В статті розглядаються методи та прийоми психотерапевтичної роботи з клієнтом, який страждає на панічні атаки. Зв'язок між досвідом, враженнями, соціальними установками дитячих років й пізнішими психічними явищами підтверджує, що психічні явища є частинами єдиного цілого. Схильності, які ми спостерігаємо у дорослої людини, виступають проєкцією пережитого нею у дитинстві.

Основні положення методу глибинної психології, що випливає з теорії А. Адлера про те, що стиль життя – це кристалізований патерн поведінки, який складається в дитинстві, на все життя і відтворюється в різних ситуаціях, проілюстрований прикладом з практики.

Ключові слова: психотерапія, психоаналіз, панічні атаки, глибинна психологія, десенсибілізація, ранні спогади.

Емишянц О.Б. Проблемы психотерапии с клиентами, у которых панические атаки. В статье рассматриваются методы и приемы психотерапевтической работы с клиентом, который страдает паническими атаками. Связь между опытом, впечатлениями, социальными установками детских лет и более поздними психическими проявлениями подтверждает, что психические явления представляют собой части единого целого. Склонности, которые мы наблюдаем у взрослого человека, выступают проекцией пережитого им в детстве.

Основные положения метода глубинной психологии, который вытекает из теории А. Адлера о том, что стиль жизни – это кристаллизованный паттерн поведения, который формируется в детстве, на всю жизнь и реализуется в различных ситуациях, проиллюстрирован примером из практики.

Ключевые слова: психотерапия, психоанализ, панические атаки, глубинная психология, десенсибилизация, ранние воспоминания.

Постановка проблеми. Обговорення методів та прийомів психотерапевтичної роботи є актуальним, оскільки роль психічних чинників у генезі захворювань є великою. Психологічні методи лікування хворих широко використовуються з давніх часів. У наші дні психотерапія бере активну участь в лікувальному процесі, якщо мова йде про неврози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує класичне визначення психотерапії як сукупності методів і прийомів лікувального впливу на психіку клієнта шляхом роз'яснення, навіювання, заспокоєння тощо [2].

Психотерапія являє собою комплексний лікувальний вплив за допомогою психічних засобів на психіку хворого, а через неї на весь його організм з метою усунення хворобливих симптомів і зміни ставлення до себе, свого стану [2].

Узагальнюючи вищесказане, зазначимо, що основним завданням психотерапії виступає зниження негативного впливу стресу і формування саногенних психологічних установок.

Методи і прийоми психотерапевтичної роботи завжди повинні керувати взаєминами психотерапевта та клієнта. Методи, розроблені психоаналізом, є обов'язковими у всіх випадках, коли має місце не просто порушення, викликане психологічно травматичною ситуацією, але наявний і невроз. Під психоаналітичними